

prof. dr hab. Ewa Malinowska
Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa
Uniwersytet Opolski

Recenzja osiągnięć Pani dr Urszuli Gajewskiej ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo

1. Informacje ogólne

Dr Urszula Gajewska pracuje jako adiunkt w Zakładzie Języka Polskiego Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa Uniwersytetu Rzeszowskiego od 2001 r. Wcześniej, tj. w latach 1991 - 2001 zatrudniona była na stanowisku asystenta w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w 2001 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie rozprawy *Konstrukcje syntaktyczne o funkcji metatekstowej w tekstach nauk ścisłych*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Ampel.

2. Ocena osiągnięcia naukowego w rozumieniu Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym...[ze zmianami z dnia 18 marca 2011 r.] oraz Rozporządzenia MNiSzW z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w postępowaniu doktorskim, habilitacyjnym ... (DzU z 30 stycznia 2018 r., poz. 261).

Wskazane przez Habilitantkę do oceny osiągnięcie naukowe to cykl artykułów zatytułowany *Encykliki Jana Pawła II – wprowadzenie do charakterystyki gatunku*. Materiał badawczy jest wystarczający, stanowi go 14 oficjalnych dokumentów papieskich (około 1000 stron), zamieszczonych w tomie *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (Wyd. św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Kraków). Zamierzeniem Autorki jest lingwistyczny opis specyfiki genologicznego ukształtowania encyklik Jana Pawła II. Wybór tematu jest trafny, ponieważ, mimo licznych prac o języku papieża Polaka, brak jest charakterystyki Jego encyklik z genologicznego punktu widzenia. Encyklika jest gatunkiem niejednorodnym, skupia w sobie cechy rozprawy teologicznej, katechezy kaznodziejskiej i oficjalnego dokumentu o charakterze listu. Monograficzny opis tak złożonego gatunku nie jest zadaniem łatwym, nie dziwi więc, że Pani Urszula Gajewska zdecydowała, by monografię poprzedzić cyklem artykułów, które

stanowią, moim zdaniem, opracowanie bardzo przemyślane. W podtytule cyklu Autorka nazywa je wprowadzeniem do charakterystyki gatunku. Aby osiągnąć cel badawczy, musiała wykazać się nie tylko dobrą orientacją w literaturze genologicznej, ale także teologicznej. Badania mają charakter interdyscyplinarny, naukowy opis dokumentów papieskich byłby niemożliwy bez wiedzy o języku i stylu religijnym. Trzeba przyznać, że Autorka wykazała, że tę wiedzę w wystarczającym stopniu posiadała.

Charakteryzując uroczysty list pasterski (encyklikę) świadomie korzysta przede wszystkim z instrumentarium badawczego Marii Wojtak, która na gruncie genologii lingwistycznej w Polsce niejednokrotnie wykazała, że Jej założenia teoretyczne wraz z aparaturą pojęciową, świetnie się sprawdzają w badaniach różnorodnych gatunków mowy. Wybór metody badawczej jest w pełni uzasadniony, ma także wpływ na starannie przemyślaną strukturę ocenianego cyklu. Otwiera całość artykuł teoretyczny na temat języka religijnego w badaniach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych, kolejne artykuły mają na celu opis poszczególnych aspektów wzorca gatunkowego encykliki. I tak trzy artykuły poruszają zagadnienia związane z aspektem strukturalnym, kolejne dwa z aspektem pragmatycznym, a cztery dotyczą aspektu poznawczego. Najmniej uwagi poświęca Autorka aspektowi stylistycznemu, o stylu encyklik pisze w różnych miejscach, niejako przy okazji. Można sądzić, że komponent stylistyczny będzie szczegółowo opisany w planowanej monografii.

Artykuł *Język religijny w badaniach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych*, mający charakter przeglądowy, bardzo dobrze przygotowuje do dalszych rozważań na temat języka religijnego i reprezentatywnych dla tej sfery gatunków. Autorka przedstawia ważne dla badań językoznawczych poglądy wybranych filozofów i teologów na temat istoty, charakterystycznych cech i funkcji mowy religijnej.

Opis struktury omawianego gatunku nie jest pełny, Badaczka skupia uwagę przede wszystkim na granicznych częściach tekstu, tj. na ramie inicjalnej i finalnej, zwłaszcza formułach otwierających i zamykających oraz na metatekstowych sygnalizatorach tematu. Celem artykułu *Formuły metatekstowe otwierające i zamykające...*, jak pisze Autorka, jest prezentacja i funkcjonalny opis wyrażen o funkcji metatekstowej występujących w inicjalnych i finalnych częściach dokumentu papieskiego. Szczegółowe badania ukazały ich zróżnicowanie formalne i funkcjonalne. Ciekawe zagadnienie adresatów encyklik oraz formuł adresatywnych porusza w art. *Otwieranie i zamykanie tekstu...* Znajdujemy tu także uwagi o funkcjach zarówno początkowych, jak i końcowych części dokumentu. Autorka podkreśla, że mają charakter intencjonalnie perswazyjny. Do kategorii metatekstu powraca Habilitantka w kolejnym artykule (*Metatekstowe sygnalizatory tematu...*), porusza w nim zagadnienie

metaoperatorów obecnych w tekście właściwym encyklik. Opisuje zarówno sygnalizatory tematu głównego, jak i formuły metatekstowe zapowiadające problemy (tematy) cząstkowe. Podkreśla, że formuły wprowadzające temat w encyklikach Jana Pawła II w większość mają nacechowanie emocjonalne, ujawniają intencje, uczucia i myśli nadawcy. Liczne bardzo dobrze dobrane przykłady ilustrują rozważania Autorki. Dopełnieniem opisu komponentu strukturalnego jest artykuł *Formuły metatekstowe podkreślające przebieg argumentacji w encyklikach Jana Pawła II* (nie został włączony do cyklu, ale uzyskał pozytywną recenzję i czeka na druk). Należy mieć nadzieję, że analiza formuł metatekstowych sygnalizujących przebieg argumentacji w tekstach papieskich znajdzie miejsce w zapowiadanej monografii.

Aspekt pragmatyczny został uwzględniony w dwóch artykułach: *Czas w encyklikach Jana Pawła II* oraz *Budowanie więzi komunikacyjnej z odbiorcą (na przykładzie encyklik Jana Pawła II)*. W pierwszym Badaczka analizuje przede wszystkim sposoby wykorzystania w encyklikach Jana Pawła II czasu teraźniejszego w znaczeniu omnitemporalnym. Uznaje, że specyficzna wszechczasowość (stała teraźniejszość, ciągła aktualność) jest dominantą fleksyjną wypowiedzi papieskich. Czas teraźniejszy omnitemporalny (nieaktualny) jest bowiem świetnym środkiem do wyrażania ponadczasowych stwierdzeń o charakterze moralnym i społecznym (encyklika jest wszak traktatem moralnym). W tekście drugim analizuje językowe wykładniki świadomego budowaniu więzi komunikacyjnej z odbiorcą. Zauważa, że Jan Paweł II często używa w tym celu pierwszoosobowych singularnych form czasownika oraz zaimków *ja* i *mój*. Innym środkiem jest zaimek osobowy *my* oraz dzierżawczy *nasz*. Pełnią one funkcję wspólnototwórczą, budują solidarność między duchownym i słuchaczami. Dzięki utożsamianiu się z odbiorcą oraz umiejętnie użytym środkiem językowym o dużej sile fatycznej i perswazyjnej twórca encyklik buduje poczucie wspólnoty przekonań, nawiązuje specyficzną więź komunikacyjną (Habilitantka określa ją jako więź wiary, serc i umysłów).

Aspekt poznawczy encyklik papieskich Jana Pawła II analizowany jest w czterech artykułach wchodzących w skład ocenianego cyklu. Habilitantka stara się nakreślić obraz wskazanych przez papieża problemów współczesnego świata, zwłaszcza problemów społeczno-ekonomicznych i kulturowo-moralnych (niedorozwój ekonomiczny, kulturowy i polityczny, istnienie dwóch przeciwstawnych bloków politycznych, szalony wyścig zbrojeń, handel bronią, terroryzm, różne dyskryminacje, degradacja środowiska naturalnego, osłabienie wrażliwości na Boga i człowieka, szerzenie się kultury/cywilizacji śmierci). Zwraca uwagę na silną emocjonalną i subiektywną aksjologizację wizji świata nakreślonej przez papieża. Przytacza najczęstsze wartościujące wyrażenia, które udało się Jej wydobyć z tekstów

encyklik (artykuł *Obraz współczesnego świata w encyklikach Jana Pawła II*). Na uwagę zasługuje zwłaszcza artykuł *Wizja „cywilizacji śmierci”...*, w którym przytacza wyrazy prymarnie wartościujące, skupione wokół pojęcia śmierci i zagrożenia. W kolejnym artykule (*Godność człowieka...*) ukazuje papieską wizję godności człowieka. Poprzedza rozważania przedstawieniem historii idei godności człowieka, zwraca także uwagę na semantykę, etymologię i frazeologię leksemu *godność*. Stwierdza, że papieska wizja godności człowieka składa się z dwóch integralnych części: wizji godności nadprzyrodzonej (mającej swe podstawy w Objawieniu) i wizji godności naturalnej (wynik obserwacji ludzkiej natury). Zamyka prezentację aspektu poznawczego tekst *Jana Pawła II rozważania o filozofii (na podstawie encykliki Fides et ratio)*, w którym Habilitantka, analizując wyrażenia językowe służące perswazyjności, sugestywności, ekspresywności i dialogowości, przedstawia papieską wizję filozofii jako nauki.

Należy zauważyć, że we wszystkich artykułach Autorka ilustruje szczegółowe analizy dobrze dobranymi przykładami z tekstów encyklik papieskich. Bogaty materiał egzemplifikacyjny dowodzi, że Habilitantka dysponuje dobrym warsztatem dokumentacyjno-interpretacyjnym. Zwraca uwagę logiczną, przemyślaną kompozycją artykułów wchodzących w skład cyklu oraz spójność tematyczną i metodologiczną całego opracowania wskazanego do oceny. Wszystkie teksty na poziomie metodologicznym i analitycznym oceniam pozytywnie. Habilitantka ma bardzo dobrą orientację zarówno w literaturze lingwistycznej, jak i teologicznej. Dąży do pogłębionej interpretacji zjawisk językowych. Badaniami encyklik papieża Jana Pawła II z genologicznego punktu widzenia wnosi istotny wkład do lingwistyki, zwłaszcza teolingwistyki.

3. Ocena aktywności naukowej po doktoracie

Aktywność naukowa Pani Urszuli Gajewskiej po doktoracie nie jest ilościowo imponująca, ale jakościowo znacząca. Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowała 1 monografię (książka podoktorska: *Metatekstemy w języku nauk ścisłych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, 263 ss.), 18 artykułów (w tym 10 weszło w skład ocenianego wyżej cyklu), brała udział z referatami w 12 konferencjach krajowych i międzynarodowych. Część publikacji ukazała się w recenzowanych tomach pokonferencyjnych (wydawanych w takich ośrodkach naukowych, jak: Łódź, Bydgoszcz, Toruń, Kraków, Opole,

Lublin, Warszawa, Rzeszów). Pozostałe teksty zostały opublikowane w czasopismach i seriach wydawniczych o zasięgu krajowym: „Poznańskie Studia Polonistyczne”, „Stylistyka”, „Słowo. Studia językoznawcze”, „Język a komunikacja”.

Zainteresowania naukowe Habilitantki skupiają się wokół kilku obszarów tematycznych:

- 1) metatekst w różnych odmianach funkcjonalnych polszczyzny;
- 2)) mechanizmy perswazji i manipulacji w prasie;
- 3) encyklika jako gatunek języka religijnego.

Do zagadnień podejmowanych często należy metatekst, i to metatekst w różnych odmianach polszczyzny: naukowej, publicystycznej, religijnej. Należy podkreślić, że Habilitantka jest autorką nie tylko artykułów, ale także monografii opisującej problem metatekstu w naukach ścisłych (matematyka, fizyka, chemia). Ponadto analizowała metatekstemy występujące w encyklikach Jana Pawła II (te artykuły weszły w skład cyklu) oraz w prasie dla dzieci. W czasopismach dla młodego odbiorcy interesuje Badaczkę przede wszystkim problem funkcji formuł metatekstowych.

W kręgu zainteresowań badawczych Habilitantki znalazły się też mechanizmy perswazji, a szczególnie manipulacji. Bazą obserwacji naukowych czyni „Nasz Dziennik” z lat 2006-2008. Manipulację definiuje Autorka jako specyficzną technikę perswazyjną, polegającą na niejawnym, nierzetelnym doborze informacji i środków językowych. Celem takich zachowań komunikacyjnych jest odpowiednie sterowanie opinią publiczną i narzucanie określonego punktu widzenia. W swych opracowaniach Badaczka ujawnia mechanizmy i techniki manipulacyjne (art. *Manipulacja i perswazja w prasie*) oraz mechanizmy dyskredytacji (art. *Dyskredytacja jako narzędzi walki z przeciwnikiem politycznym*). Przedmiotem opisu w kolejnych dwóch artykułach (*Media o mediach – obraz Gazety Wyborczej w Naszym Dzienniku* oraz *Obraz mediów w Naszym Dzienniku*) czyni językowe sposoby kreowania w „Naszym Dzienniku” obrazu „naszych” mediów i „wrogich” mediów. Świetna analiza oraz interpretacja materiału badawczego ujawnia zdolności analityczne Habilitantki, wskazuje na poszerzenie zakresu tematycznego oraz umiejętne korzystanie z nowych narzędzi badawczych.

4. Działalność dydaktyczna, popularyzatorska i organizacyjna

Pracę naukową umiejętnie łączy Habilitantka z działalnością dydaktyczną, popularyzatorską i organizacyjną. Prowadziła zajęcia z wielu przedmiotów obowiązujących na

studiach licencjackich i magisterskich na kierunku filologia polska, polonistyka stosowana, dziennikarstwo i komunikacja społeczna oraz filologia angielska. Prowadziła także seminaria licencjackie i magisterskie. Wypromowała 18 magistrów i 25 licencjatów. Zrecenzowała 40 prac licencjackich. Odnotować trzeba też fakt powołania na promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim mgr Barbary Dudek (Uniwersytet Rzeszowski).

Habilitantka swoją działalność dydaktyczną nie ograniczyła tylko do macierzystego instytutu. Pracowała również w Centrum Kultury i Języka Polskiego dla Polaków z Zagranicy i Cudzoziemców „Polonus” (kilkakrotnie była członkiem komisji egzaminacyjnej przeprowadzającej egzaminy końcowe), uczyła słuchaczy Podyplomowego Studium Logopedii Korekcyjnej na UMCS w Lublinie, współpracowała ze szkołami Rzeszowszczyzny (między innymi prowadziła zajęcia z gramatyki opisowej języka polskiego w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Strzyżowie).

Wśród działań organizacyjnych zauważa się pracę w Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej, w Komisji Harmonogramowej, w zespole przygotowującym dokumentację nowego kierunku studiów (dziennikarstwo i komunikacja społeczna) oraz w zespole wprowadzającym dane do elektronicznego systemu „Wirtualna Uczelnia”. Odnotować należy także pracę w charakterze opiekuna praktyk studenckich na specjalności nauczycielskiej, edytorsko-medialnej i dziennikarskiej.

Dr Urszula Gajewska jest członkiem Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, w Oddziale Rzeszowskim Towarzystwa pełni funkcję przewodniczącej Komisji Rewizyjnej.

Konkluzja

Cyklem artykułów wskazanym jako najważniejsze osiągnięcie naukowe autorka udowadnia, że jest badaczką dojrzałą, posiadającą umiejętność konsekwentnego posługiwania się wybraną metodologią badawczą. Opracowanie jest znaczącym osiągnięciem naukowym, wnosi do językoznawstwa wiedzę na temat encykliki papieskiej jako ważnego gatunku tekstu sfery religijnej, poszerza też wiedzę o języku osobniczym Jana Pawła II. Projektem zapowiadanej monografii (oceniłam go pozytywnie) Habilitantka pokazuje, że potrafi zbudować także tekst o charakterze teoretyczno-syntetyzującym.

Biorąc pod uwagę wartość cyklu artykułów naukowych poświęconych zagadnieniu genologicznego ukształtowania encyklik Jana Pawła II oraz istotną aktywność naukową, popularyzatorską, dydaktyczną i organizacyjną, wnioskuję do Komisji Habilitacyjnej o nadanie Pani dr Urszuli Gajewskiej stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie

językoznawstwa. Stwierdzam, że Habilitantka spełnia wszystkie kryteria ustawowe (Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym...[ze zmianami z dnia 18 marca 2011 r.] oraz zawarte w Rozporządzeniu MNiSzW z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w postępowaniu doktorskim, habilitacyjnym ... (DzU z 30 stycznia 2018 r., poz. 261).

Wyrażam zatem pozytywną opinię w sprawie nadania Pani dr Urszuli Gajewskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'E. Gajewska', is centered on the page.

Opole, 2 XII 2019 r.